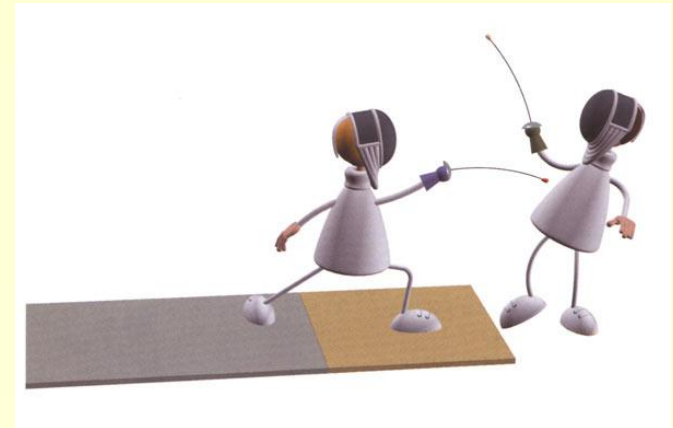

Психологічних дій у вихованні

План:

1. Предмет і завдання навчання у фізичному вихованні.
2. Характеристика рухових умінь і навичок та закономірності їх формування.
3. Структура процесу навчання рухових дій.
4. Особливості навчання на кожному з етапів.

1. Предмет і завдання навчання у фізичному вихованні

Основний предмет навчання — раціональні рухові дії, до яких входить система взаємопов'язаних рухів.

Завданнями навчання є:

1. Визначення послідовності навчання: від цілого до деталей (дедуктивний шлях) або від деталей до цілого (індуктивний шлях).

2. Визначення послідовності навчання у зв'язку із закономірностями поетапного формування дій — від знань та уявлень до вмінь та навичок.

3. Визначення шляхів реалізації дидактичних принципів та вимог у процесі навчання.

Основним елементом процесу навчання рухів є **знання**. Вони включають численні конкретні факти про рухи, об'єднані у системи понять і правил, містять теоретичні узагальнення, які базуються на даних практичного досвіду. У процесі навчання і вдосконалення рухових дій знання реалізуються за допомогою формування **рухових умінь і навичок**.

Процес навчання рухових дій у фізичному вихованні має суттєві особливості, пов'язані з:

- 1) специфічними засобами (фізичні вправи, природні сили, гігієнічні фактори);
- 2) механізмами засвоєння руху (фази формування рухової навички);
- 3) необхідним рівнем розвитку рухових якостей;
- 4) психологічною і функціональною готовністю до навчання, що передбачає обов'язкову функціональну та психологічну підготовку учнів до виконання рухових дій, які ставлять підвищені вимоги до м'язової, серцево-судинної і дихальної систем. Недотримання цієї вимоги призводить до травм, тому не можна недооцінювати значення розминки;
- 5) необхідністю суворо дозувати і регулювати фізіологічне навантаження у процесі навчання фізичних вправ;
- 6) дотриманням тими, хто займається, санітарно-гігієнічних норм, проведенням систематичного лікарського контролю та інших заходів, які забезпечують успішне вирішення навчання та оздоровчих завдань.

2. Характеристика рухових умінь і навичок та закономірності їх формування.

Набута на основі знань і досвіду здатність неавтоматизовано управляти рухами і у процесі рухової діяльності є **вмінням**.

Уміння виконувати рухову дію формується на основі певних знань про її техніку, наявності відповідних рухових передумов унаслідок ряду спроб свідомо побудувати задану систему рухів. У процесі становлення рухових умінь відбувається пошук оптимального варіанта руху при провідній ролі свідомості: спочатку рух характеризується нестабільністю виконання вправ, надмірним м'язовим напруженням, великою кількістю зайвих рухів, великою витратою енергії, що призводить до швидкого стомлення.

Рухова навичка — це автоматизований спосіб управління рухами у цілісній руховій дії.

Характерні особливості навички:

1. Автоматизація управління рухами — визначальна та цінна особливість рухової навички. Свідомість звільняється від необхідності постійно контролювати деталі рухів, що, по-перше, полегшує функціонування вищих механізмів управління рухами і, по-друге, дозволяє переключати увагу на результат та умови виконання дії.

2. Змінюється роль свідомості. Автоматизоване управління рухами при навичці не означає їхню неусвідомленість. Звільняючись від участі у контролі за виконанням кожної окремої дії у складному руховому акті, свідомість змінює свою роль. Вона виконує пускову, контролюючу та регулюючу роль.

3. Покращується координація руху, що створює умови для більш ефективного вирішення рухового завдання.

4. Збільшується значення м'язового відчуття і змінюється роль зорового контролю.

Значення рухових навичок:

- підвищується надійність і стабільність технічного виконання вправи; навіть при значному ступені стомлення виконується з достатньою чіткістю;
- економляться психічні сили, оскільки участь свідомості незначна;
- економляться фізичні сили у зв'язку з більшою координаційною діяльністю органів і систем;
- покращується результат дії, скорочується час, потрібний для підготовки до дії і її виконання.

Взаємодія рухових навичок.

Накопичення рухового досвіду — основа навчання у фізичному вихованні.

Люди, які мають великий руховий досвід, легше засвоюють нові рухи, у них швидше протікає процес формування нових навичок. Така взаємодія навичок, коли рухові дії, засвоєні раніше, сприяють більш швидкому засвоєнню нових, має назву "**позитивне перенесення навичок**"

Приклади: а) метання малого м'яча — метання списа (на початковому етапі);

б) їзда на велосипеді — управління мотоциклом;

в) акробатичні стрибки — стрибки у воду.

Поруч із позитивним перенесенням навичок у практиці роботи з фізичного виховання мають місце і такі явища, коли раніше засвоєні навички не допомагають, а навпаки, гальмують процес засвоєння нових рухів. Така взаємодія навичок відома під назвою **"негативне перенесення навичок"** або **"інтерференція навичок"**.

Найбільш частий прояв інтерференції навичок у тих випадках, коли у структурі рухових актів є схожість у початкових фазах та фіналі рухових дій, що засвоюються, та суттєва відмінність у головних фазах дій, котрі вивчаються (стрибок у висоту — бар'єрний біг).

3. Структура процесу навчання рухових дій

Передумови успішного засвоєння рухових дій.

Перша передумова — фізична підготовленість того, кого навчають, до розучування дій, що потребують проявів тих або інших рухових якостей (швидкісно-силових, витривалості, гнучкості і т.д.).

Друга передумова — наявність рухового досвіду, чим багатший фонд набутих раніше рухових умінь і навичок, тим швидше та без особливих труднощів буде здійснюватися навчання нової рухової дії. Рухові уявлення формуються по мірі накопичення рухового досвіду та фіксуються у довгочасній пам'яті.

Третя передумова — психічна готовність. Її ядром є мотивація навчальної діяльності та установка на послідовне вирішення часткових завдань. Учитель повинен стимулювати позитивні мотиви навчальної діяльності. Це досягається продуманою організацією навчального процесу, чіткою і послідовно здійснюваною системою вимог до навчальної дисципліни тих, кого навчають. Психічна готовність до оволодіння руховою дією визначається також ступенем розвитку вольових якостей, особливо коли дія пов'язана з ризиком та іншими досить значними психічними труднощами (акробатичні стрибки та стрибки у воду, стрибки на лижах з трампліна, швидкісний спуск на лижах, подолання опору суперника в єдиноборствах і т.д.).

У структурі навчання можна виділити три етапи:

I. Створення уявлення про рухову дію. Початкове розучування

МЕТА – створення моделі наступної дії. Формування рухового вміння.

II. Поглиблене розучування

МЕТА – Формування рухової навички

III. Закріплення і вдосконалення рухової навички

МЕТА – Формування рухового вміння вищого порядку, тобто реалізація рухової навички в умовах, які змінюються, забезпечення її варіативності

Мета, завдання та особливості першого етапу

Мета першого етапу полягає у засвоєнні вправи в загальних рисах, в основному варіанті (формування уміння).

Для досягнення цієї мети вчитель і учні повинні розв'язати такі **завдання:**

- 1) створити цілісне попереднє уявлення про вправу й осмислити її суть;
- 2) визначити руховий досвід учнів і при необхідності поповнити його;
- 3) домогтись виконання вправи загалом;
- 4) усунути зайві рухи, які грубо спотворюють техніку.

Досягнення поставленої мети і вирішення завдань обумовлюють методику навчання. Для успішного формування рухового уміння велике значення мають методи слова та демонстрації. При плануванні навчального процесу вчитель повинен прагнути забезпечувати позитивний перенос навичок і уникати негативного.

До демонстрації вправ на першому етапі висуваються такі

ВИМОГИ:

- демонстрація повинна бути природною і досконалою, непридатним є надмірний варіант демонстрації. Вправу потрібно продемонструвати у такому вигляді, як цього будуть вимагати в учнів;
- акцент при першій демонстрації роблять на ті рухи, які важко пояснити;
- створюючи уявлення про вправу, демонструвати її будуть неодноразово. При цьому в кожній демонстрації необхідно акцентувати увагу учнів на інші деталі;
- для того, щоб викликати в усіх учнів почуття впевненості в можливості досягнення успіху, добре, якщо вправу демонструє однокласник;
- ефективними засобами демонстрації на цьому етапі є муляжі, макети, імітаційний показ, уповільнені кінокільцівки, які дозволяють учителю (як і в попередньому випадку) коментувати хід виконання вправи;
- при повторних демонстраціях треба міняти не тільки об'єкти спостереження, але й місце учнів при цьому;
- застосовують демонстрацію помилок учнів.

До пояснення, покликаного формувати уявлення, висуваються такі

ВИМОГИ:

- пояснюючи, говоріть не стільки про зовнішню структуру вправи, скільки про внутрішню суть рухової дії, причинно-наслідкові зв'язки окремих її рухів;
- деталізувати техніку на першому етапі не варто, оскільки перевантаження учня одержаною інформацією може негативно позначитись на якості виконання вправи;
- при поясненні техніки спирайтесь на руховий досвід учнів, викликайте асоціативні відчуття;
- чергуйте пояснення з демонстрацією і поєднуйте їх;
- приступають до **практичного оволодіння** руховою дією, освоюючи її загалом або по частинах. При цьому: широко використовуйте фізичну допомогу, зорові орієнтири та різноманітні звукові сигнали, "виконання" вправи в уяві — ідеомоторне тренування, радьте учням використовувати самоприкладки, самозвіти, самопроговорювання і таке інше, що може мобілізувати їх свідомість;
- використовуйте тренажери, які допоможуть учням одержати правильні м'язові відчуття;
- поділіться з учнями власним досвідом про м'язові відчуття при правильному виконанні вправи, яку вони вивчають;
- допомагаючи учням успішно засвоювати вправу, використовуйте різноманітні форми їх інформування про допущені помилки та шляхи їх усунення.

Причини помилок при вивченні вправ

- 1) нераціональна методика навчання, обрана вчителем (неправильна послідовність вправ, негативна їх взаємодія, недостатній руховий досвід та фізична підготовленість, нераціональні методи навчання, погана організація навчально-виховного процесу тощо);
- 2) нерозуміння учнями поставлених завдань та техніки виконання вправ;
- 3) надмірне збудження або гальмування, що впливає на емоційний стан учнів;
- 4) страх виконувати рухову дію;
- 5) порушення ритму виконання вправи;
- 6) неправильне виконання попередніх фаз рухової дії або попередньої вправи в комбінації вправ;
- 7) невиконання або несвоєчасне виконання окремих рухів в руховій дії;
- 8) неправильний напрям рухів; недостатня або надмірна амплітуда; надмірна розслабленість або скутість;
- 9) втома, яка при перших спробах наступає раніше, ніж на наступних етапах навчання;
- 10) несприятливі умови виконання рухових дій (метеорологічні умови, неякісне устаткування та прилади тощо);
- 11) надмірне старання, що призводить до м'язового та нервового перенапруження.

Мета, завдання та особливості другого етапу

Метою другого етапу є деталізоване, відносно досконале засвоєння рухової дії.

Завданнями другого етапу є:

- 1) поглибити розуміння учнями закономірностей виконання рухової дії;
- 2) уточнити техніку щодо індивідуальних можливостей учнів, посилити самоконтроль;
- 3) домогтись правильного виконання вправи;
- 4) створити передумови варіативного виконання вправи.

Досягають цього шляхом серійного багаторазового повторення рухової дії, збільшення кількості занять (особливо самостійних). При цьому в її виконання вносять необхідні корективи, уточнюють техніку окремих рухів і вправи загалом та усувають помилки, але не доводять учнів до втоми. В міру відпрацювання техніки кількість автоматизованих рухів збільшується, що, зрештою, приводить до формування динамічного стереотипу і тонкого м'язового відчуття. На другому етапі методика збагачується **змагальним методом**

Мета, завдання та особливості третього етапу

Мета третього етапу полягає в тому, щоб забезпечити практичне застосування набутої навички.

Для досягнення мети учень і вчитель повинні вирішити такі **завдання**:

- 1) закріпити навичку і зробити її придатною для використання в життєдіяльності у поєднанні з іншими діями;
- 2) забезпечити варіативність застосування сформованої на попередньому етапі навички в різних умовах;
- 3) завершити індивідуалізацію виконання засвоєної вправи;
- 4) досягти повної відповідності техніки виконання вправи рівневі розвитку фізичних якостей учнів.

Особливістю етапу є те, що сформована рухова дія ще не стійка до несприятливих факторів зовнішнього і внутрішнього середовища (втомі, великих перерв у навчанні, різноманітних умов виконання).

Для закріплення навички, забезпечення варіативності її виконання **використовують методи:**

- стандартно-повторної (інтервальної) та повторно-варіативної вправи;
- змінюють зовнішні умови виконання;
- регулюють фізичний і психічний стан учнів;
- поєднують вивчену на другому етапі вправу з іншими (раніше засвоєними) діями;
  - підвищують обсяг і інтенсивність виконуваної роботи;
- використання ігрового і змагального методів;
- виконання в присутності сторонніх осіб на тлі підвищеного емоційного стану та втоми.

Рівень досконалості та міцності засвоєння вправи перевіряють різноманітними способами:

1) визначення ступеня автоматизації рухової дії шляхом багаторазового серійного виконання вправи (наприклад, 10 штрафних кидків м'яча в баскетболі — оцінюється кількість точних кидків);

2) стійкість до втоми визначається кількістю повторень вправи до моменту порушення техніки;

3) стійкість до емоційних зрушень перевіряється результативністю виконання рухової дії в навчально-тренувальних заняттях та змагальній діяльності;

4) здатність до варіативного виконання рухової дії визначається ефективністю виконання вправи в різних умовах;

5) узагальнюючим критерієм оцінки рівня досконалості володіння вправою є ступінь надійності її використання в життєдіяльності.